

Туристичка организација регије

ИЗДАЊЕ 03/21

СРЕДЊОВЕКОВНО БЛАГО ЗАПАДНЕ СРБИЈЕ

САДРЖАЈ

Драган Боснић путописац и сликописац

СРЕДЊОВЕКОВНО НАСЛЕЂЕ ЗАПАДНЕ СРБИЈЕ	4
ПРИЕПОЉЕ / манастир Милешева	
ФРЕСКА У СВЕМИРУ	7
ПРИЕПОЉЕ / Град Милешевац	
ЧУВАР МАНАСТИРА	11
БАЈИНА БАШТА / манастир Рача	
ЦЕНТАР СРПСКЕ КУЛТУРЕ	13
БАЈИНА БАШТА / Кулина – Солотник	
ДВОРАЦ НА ЛИТИЦИ	16
БАЈИНА БАШТА / Равна стјена	
НЕПРИСТУПАЧНИ ГРАД	18
УЖИЦЕ / Бела црква каранска	
СВЕТА МАРИНА СА ЧЕКИЋЕМ	20
УЖИЦЕ / Стари град	
КУЛЕ ПОД ОБЛАЦИМА	23
УЖИЦЕ / Рујанско четворојеванђеље	
ПРВА КЊИГА ПОСЛЕ ГУТЕНБЕРГА	26
ЧАЧАК / Црква Вазнесења Господњег	
ХРАМ ОД ДЕВЕТ ВЕКОВА	28
ЧАЧАК / манастир Никоље	
НАДАРЕНИ МОНАСИ	30
Драгачево/ тврђава на Јелици	
ДРЕВНИ УЖУРБАНИ ГРАД	32
ЗЛАТИБОР	
РУЈНА ПЛАНИНА	34
ЗЛАТИБОР / манастир Увац	
ВЕКОВИМА ПАЉЕН И ОБНАВЉАН	36
ЗЛАТИБОР / манастир Дубрава	
ЗЛАТНИЦИ У ОЛТАРУ	38
СЕНИЦА / манастир Куманица	
„ЧУДОТВОРАЦ“ ПОРЕД ПРУГЕ	40

Драган Боснић путописац и сликописац

СРЕДЊОВЕКОВНО НАСЛЕЂЕ ЗАПАДНЕ СРБИЈЕ

Територија Старовлашке висеје, која се простире од планине Таре на северу до Пештерске висоравни на југу, практично покрива (југо)западну Србију. Западну границу Старог Влаха чини река Дрина, а регију пресецају реке Лим, Моравица, четири Рзава, Ђетиња, Скрапеж и део Западне Мораве. Административно ту су општине Сјеница, Пријепоље, Прибој, Нова Варош, Ивањица, Ариље, Чајетина, Бајина Башта, Ужице, Пожега, Косјерић, Лучани и Чачак. У географском погледу, Чачак се налази на размеђи Старог Влаха и Шумадије, али је део регије.

То је претежно планински крај у коме се становништво од давнина бави сточарством, воћарством а у новије време и туризмом. Поред издашне природе, сликовитих предела, бројних река и језера, регија Западна Србија је пребогата и остацима неких прохујалих времена, пре свега из Немањинке Србије.

Средином 12. века Стефан Немања је основао српску државу Рашку, која је обухватала Рашку област и јужне делове Старог Влаха. Северни делови Старог Влаха налазили су се у поседу жупана Страцимира, али су двадесетак година касније и они ушли у састав Немањине државе. Сећање на Страцимирову власт је сачувао манастир Моравски Градац, односно данашња црква Вазнесења Христовог у центру Чачка, који се некад називао Градац. Немања је на јужним падинама Чемерног подигао велелепни манастир Студеницу. Током владавине његовог сина Стефана Првовенчаног подигнута је оближња Придворица. Следи краљ Владислав са манастиром Милешева, црквом у којој су током три века чуване мошти Светог Саве и

из које је лик Белог анђела одлетео у бескрај свемира. Симбол задужбине краља Драгутина је Плави анђео који краси цркву Светог Ахилија у Ариљу. Драгутину се приписује и ктиторство манастира Раче. Међу значајним светињама Западне Србије, свакако треба поменути манастир Бању код Прибоја, који је био седиште Дабарског краја. Лековите бањске воде, које извиру крај манастирске цркве су, по предању, Светом Сави залечиле ноге, краљу Урошу очистиле лице а ослепљеном краљу Стефану Дечанском вратиле вид. Занимљиво је да је у оближњем манастиру Мажићи постојала болница у којој су током средњег века вршене и компликоване операције на глави, о чему сведоче пронађени хируршки инструменти из тог времена.

Тешко је побројати све светиње Западне Србије, али да пробамо. Покрај Лима, на територији Сјенице налази се манастир Куманица. Следи Давидовица код Бродарева, Пустиња, Милешева, Ораховица и Бања. Крај Увца су истоимени манастир Увац и Дубрава. Код Нове Вароши се налазе Дубница и манастир Светих Козме и Дамјана. Моравички крај красе манастир Ковиљ са пећинском црквом и манастир Клисура крај Моравице. У Пожешкој регији се налазе манастири Годовик и Прилипац а код Ужица Рујно. На падинама Овчара и Каблара је нанизано десет манастира а на суседној Јелици су лоцирани манастири Стијеник, Жежевица и Трнава.

Све ове светиње су чувала бројна утврђења на околним висовима. Највише их је било дуж Лима и углавном су били у оптичкој видљивости, што значи да су релативно брзо могли да

узбуне становништво целе регије на долазак непријатељске војске. Већина тих утврђења је у рушевинама, али многи су почели да се обнављају. Најзначајније утврђење, које је у завршној фази обнове, је свакако Ужички град. После смрти цара Душана, Ужице је ушло у посед Војислава Војиновића. Њега је наследио братанац Никола Алтомановић, чији је грб и данас симбол града. Никола је био један од најмоћнијих владара Душановог распарчаног царства, па су га кнез Лазар и краљ Твртко Први, са још неколико нижих властелина напали 1373. године, поразили и ослепели у Ужицу. Његове поседе су поделили међусобно а том приликом, Ужице је припало кнезу Лазару. Ужичка тврђава се налази на доминантном вису изнад града, окружена је реком Бетињом и настала је у периоду владавине Војислава Војиновића или Николе Алтомановића, мада се први писани спомени, који потврђују њено постојање, јављају тек после турског освајања.

Од Прибоја, до ушћа Лима у Дрину, постоји укупно 17 средњовековних градова, градина и тврђава. Неки су изграђени на местима старијих насеља, још из времена праисторијских рудара, а сви сведоче о значају Полимља и крију тајне векова. Евидентирани су на археолошким мапама, али, изузев Јагата, у коме се настављају истраживања, остали, као да су заборављени. Градови Сјеверин, Оштрик, Јагат, Равањски град, Острог, затим Клак, Ковинград и Милешевац, били су сваки суседном видљив и стратешки размештени

на врло важном подручју. Тако распоређена, утврђења су у средњем веку имала и значајну комуникацијску улогу, па је по том принципу и вест о смрти Сулејмана Величанственог у опсади Беча 1566. године, за само 12 сати стигла до Истанбула, што је омогућило да се предузму све мере како би се сачувао мир у царству. Значајни остаци старих утврђења се налазе на планини Јелици – Градина, Солотник и Равна стена на Тари. Равна стена, код Заовинског језера је сама по себи добро утврђење и једино што се о њој зна је да је ту четовао чувени Костреш харамбаша.

Део средњовековне културне баштине су и некрополе са стећцима, које је и УНЕСКО заштитио. Три најпознатије се налазе код Прибоја, крај Дрине код Перућца и на планини Тари.

ФРЕСКА У СВЕМИРУ

Фреском „Бели анђео“ се путем прве сателитске слике, која је прелетела Атлантски океан 23. јула 1962. године, Европа подичила пред Новим светом. Наиме, Земља је српску фреску, поред слике Кинеског зида и човековог искрцавања на Месец, послала као поздрав интелигентним бићима у Свемиру уколико она постоје. „Бели анђео“ је тако постао не само симбол Србије и Европе, већ читавог човечанства.

Манастир Милешева налази се на само шест километара од Пријепоља и два и по од средњовековног града Милешевца. Саградио га је принц Владислав 1219. године, други син краља Стефана Првовенчаног и унук Стефана Немање. Принц је главну цркву посветио Вазнесењу Христовом и одлучио да овде буде и сахрањен. По архитектонским обележјима, црква манастира припада зрелом раздобљу Рашке архитектуре, који почиње изградњом Жиче.

Изнад наоса се уздиже купола са осам прозора, која је ослоњена на четири лука. Спољна приправа је дозидана пре 1236. године, имала је приземље, спрат и две бочне капеле. Приземље је направљено тако да се добио мрачан простор сличан крипти, у којем се касније налазила гробница Светог Саве. Други сматрају да је овај простор користио Свети Сава за своје потребе, а да је касније ту био скрипторијум.

Бели анђео

Фрескопис Милешеве настао је између 1222. и 1228. године и великим делом је оштећен. Стручњаци га убрајају међу најлепша дела не само српског, већ укупног византијског сликарства. Сачуване су фреске са сценама великих празника, Христовог страдања, појединачне фигуре апостола, ратника, монаха.

На јужном зиду налази се најпознатија и најлепша фреска српског средњег века, која приказује сцену Мироноснице на Христовом гробу. Погађате, реч је о „Белом анђелу“. Енглески археолог Артур Еванс је 1. септембра 1883. у листу „Манчестер гардијан“ написао: „Ништа што је створио Ђото не премашује лепотом Анђела из српске краљевске задужбине, манастира Милешеве.“

Лик Светог Саве

А замислите још да на зидовима ове светиње можете да видите и портрете Немањића! Управо тако. У наосу је приказан ктитор са моделом цркве у руци кога Богородица приводи Христу, а породични портрет Немањића насликан је у припрати. Овде један поред другог стоје: Немања као монах Симеон, Свети Сава као архиепископ, Стефан Првовенчани и његови синови Радослав и Владислав.

И то није све. Наиме, за фреску Светог Саве се претпоставља да најверодостојније приказује његов лик и да је урађена у природној величини, пошто је фреска сликана за његова живота.

Манастир посебну улогу у културној историји Срба добија откако је краљ Владислав 1236. године из Бугарске (из Великог Трнова) пренео тело свог стрица Светог Саве и овде га сахранио. Управо због тога се Милешева у свим српским средњовековним изворима помиње као „велика ларва“, „велики манастир“ и као „манастир Светог Саве“. По црквеној хијерархији налазио се на другом месту, одмах после Жиче.

Крунисање Твртка Првог

Како је у доба Немањића манастир био један од најзначајнијих монашких седишта и стекао велики углед у народу, брзо је на уважавање наишао и у земљи босанских владара. Управо због тога се овде Твртко Први Котроманић 1377. године крунисао за краља Србије, Босне и Приморја.

Крајем 14. и почетком 15. века Милешева постаје и духовно седиште православља у Босни. Зато је тадашњи господар Полимља Сандаљ Хранић пренео седиште Дабарске митрополије управо овде. Његов синовац и наследник Стефан Вукчић Косача крунисан је у Милешеви 1446. године за „херцега од Светог Саве“, због чега ће његове земље касније бити назване Херцеговином. У српској народној поезији Милешева се често назива „Милешевком на Херцеговини“.

У време турских освајања, односно од 16. века, Милешева има изузетно важну улогу за српски народ, поставши тако оно што је Студеница била у 13. веку.

Народна болница

Свети Сава и краљ Владислав су у Милешеви основали болницу по угледу на прве манастирске болнице на Хиландару и у Студеници. Првобитно је требало да лечи монахе, али је после преноса моштију Светог Саве, била отворена за народ.

Манастир је био на једној од најважнијих станица на Дубровачком друму, те су га често походили дубровачки лекари и апотекари.

Стара штампарија

Знате ли да се овде налазила и такозвана Милешевска штампарија? Отворена је само педесетак година после Цетињске и један век после Гутенбергове. Поуздано се зна да је радила од 1544. до 1557. године. Прва штампана књига био је „Псалтир“ из 1544.

Школовање великог везира

Мехмед паша Соколовић се као дечак школовао у Милешеви. Верује се да је одавде и одведен у јањичаре са 15 година. Школовање је наставио у Једренима, да би касније постао велики везир у Истанбулу, кога је именовао лично султан Сулејман. Као велики везир служио је за време три султана: Сулејмана Законодавца, Селима II и Мурата III.

Њему се приписују заслуге за обнављање Пећке Партијаршије 1557. године када је за партијарха Српске православне цркве изабран његов брат Макарије Соколовић. Мехмед паша Соколовић је један од највећих задужбинара на овим просторима. Најпознатија његова задужбина свакако је ћуприја на Дрини у Вишеграду, а чесма она на Калемегдану у Београду.

Данас је Милешева један од најлепших и најпосећенијих манастира у Србији. Обновљен је манастирски комплекс, реновирали су стари конаци, изграђена ризница, мост преко реке Милешевке.

И још понешто

Ако сте заљубљеник у природу, имајте на уму да је недалеко одавде могуће отићи на рафтинг реком Лим, као и да се близу самог Пријепоља налази видиковац Соколица, одакле се пружа леп поглед на град и околна брда. На 17 километара од града је и водопад Сопотница.

ЧУВАР МАНАСТИРА

Док гледате у јаке зидове Милешевца, само замислите како је моћно некада изгледао. Град је, наиме, имао 12 високих кула, складиште муниције, капију која се отварала према северу. Овде се чак налазио и подземни водовод, којим се вода доводила из реке Милешевке подно тврђаве.

Милешевац је имао све елементе утврђења са подграђем, култни објекат и некрополу око њега. Нешто од тога може и данас да се види.

У непосредној близини манастира Милешева налазе се остаци средњовековног града Милешевца. Изграђен је на почетку кањона реке, на врху стрме литице, до које може да се дође само са јужне стране, јер се остале окомито спуштају у Милешевку.

Милешевац је био неправилног облика, опасан зидовима од камена и малтера, уз четвороугаоне куле на истакнутим местима.

Са јужне стране града некада је било подграђе, а данас се овде простире сеоско насеље Хисарцик.

Град је највероватније подигнут у 13. веку. Служио је као одбрана манастира Милешеве и караванског пута, који је испод пролазио. Турци су га освојили у 15. веку и дозидали му такозване „турске куле“, које се и данас распознају.

Не можете, а да се не запитате како су град уопште подигли на овако неприступачном месту и докле ли је сезао поглед са његових бројних кула.

Куран од 400 година

У подножју града наићи ћете на џамију. Не би то било толико неуобичајено за ове просторе, да се у њој не чува Куран стар 400 година. Рађен је у рукопису и писан изузетним стилем.

До подграђа Милешевца може се доћи асфалтним путем од манастира Милешеве. Уређени путић води до зидина средњовековног града, одакле се наставља стрма и уска стаза – онаква каква је била и у време градње утврђења.

И још понешто

Кад се уморите од обилазака, сетите се да се у Пријепољу једу одлични ћевапи. То ће уједно бити и прилика да видите чувену Сахат-кулу у центру града, која датира из 16. века и коју је и познати путник Евлија Челебија век касније описао у својој књизи.

ЦЕНТАР СРПСКЕ КУЛТУРЕ

Знате ли да је октобра 1996. године, обновљену ризницу Раче отворио блаженопочивши српски патријарх Павле?

Он је овде у младости био монах. Манастиру Рача је у то време поверен и део моштију краља Драгутина, који га је вероватно и саградио.

Манастир Рача смештен је на десној обали истоимене реке, у подножју Таре, и највероватније је подигнут крајем 13. века. На основу доступних података, претпоставља се да је задужбина српског краља Стефана Драгутина Немањића.

Манастирска црква посвећена је Вазнесењу Господњем.

У другој половини 16. века при манастиру је формирана Рачанска преписивачка школа, а у 17. ово је био последњи центар српске средњовековне културе, који је истрајавао све до Велике сеобе Срба. Рукописи Рачанске преписивачке школе чувају се у Београду, на Цетињу, у Цавтату, Болоњи, Будимпешти, Прагу.

Преписивачка школа

Скит Светог Ђорђа, на локалитету Бања у Рачи, представља центар чувене Рачанске преписивачке школе. Скрипторија се прочула у 17. веку када је манастир био у рушевинама. Рачанско братство се окупљало око Скита у близини врела Лађевац, на два километара од манастира. Археолози су овде открили правоугаону грађевину са подрумом и пет просторија у приземљу.

У историји српске књижевности, ова школа заузима посебно место, а најстарији сачувани рукопис је псалтир Кипријана Рачанина из 1642. године. После Велике сеобе Срба 1690, рачанско братство се настанило у Сентандреји, да би потом обновило манастир Беочин на Фрушкој гори 1697. Кипријан Рачанин је саставио „Буквар словенских писмен“ објављен у Сентандреји 1717, а Јеротеј Рачанин „Путешествије ка граду Јерусалиму“, један од најстаријих путописа у српској књижевности.

Манастир је више пута рушен и паљен до темеља. Вероватно је први пут страдао са падом Српске деспотовине под османску власт 1459, затим непосредно после Велике сеобе Срба 1690. године, после „Бечког рата“ и последњи пут после пропасти Првог српског устанка 1813.

Прва обнова манастира организована је 1795. захваљујући Хаџи Мелентију Стефановићу, архимандриту и касније устаничком вођи. После слома Првог српског устанка, Турци под командом Мемиш-аге из Сребренице су октобра 1813. спалили манастир и масакрирали два калуђера. По повратку у Србију 1816. године Хаџи Мелентије Стефановић је по други пут организовао обнову, коју није доживео.

Устаничка каса

Највеће вредности нове ризнице манастира чине лични предмети Хаџи Мелентија Стефановића – златни крст са ланцем који је добио од руског цара, устаничка застава из 1807. године, устаничка каса, као и део докумената о манастирској земљи, те писма упућена значајнијим личностима новије српске историје.

Манастирска црква завршена је 1836. године, а изграђена је од седре у рашком стилу, по угледу на храм Светог Ахилија у Ариљу. Основа цркве је у виду слободног крста са куполом на висини од 20 метара. Иконостас и живопис осликани су средином 19. века у поствизантијском маниру, под јаким утицајем позног провинцијског барока.

Током Другог светског рата у манастиру Рача чувано је „Мирослављево јеванђеље“, најстарији српски ћирилични документ из 12. века.

И још понешто

У близини Раче налази се и језеро Перућац. Не само да лети можете уживати у његовим плажама, већ се можете упустити у крстарење кањоном реке Дрине, трећим по дубини у свету, све до Вишеграда.

ДВОРАЦ НА ЛИТИЦИ

Окамењени кречни малтер, бројни налази оружја и оскудни уломци стоне грнчарије, указали су да је Солотник ужурбано грађен. Можете да замислите како је то изгледало у оно време и како су обронци Таре врвели од вредних градитеља.

Подаци, такође, показују да је замак освојен у турском нападу, највероватније између 1459. и 1463. године.

Кулина – Солотник је археолошки локалитет у Србији удаљен око девет километара од насеља Калуђерске Баре на Тари. На њему доминирају рушевине средњовековног замка. Утврђење је саграђено на стеновитом платоу испод кога је дугачка кречњачка литица, која се спушта све до врела солотушке реке.

О њему нема историографских забелешки, као ни посебног народног предања. Кроз време се задржао назив Град, Кулина или Јеринин град. Археолози су, према досадашњим налазима, закључили да је Солотник био типичан средњовековни замак, а да је овај назив понео по селу у којем се налази.

Остаци из гвозденог доба

Приликом археолошких истраживања откривени су фрагментарни остаци утврђења из гвозденог доба. Показало се да је та тврђава наставила да постоји и била актуелна и у рановизантијском периоду. С друге стране, замак са властелинским двором дограђен је касније – у 15. веку.

Замак је имао приближно трапезоидну основу, два улаза и кружну одбрамбену кулу изнад главних врата из правца југоистока. У изградњи је коришћен притесани кречњак и трпанац везан кречним малтером. Зидови су широки од 1,20 до 1,70 метара и очувани на висини од 4,2 метра. Цистерна за воду, откривена у замку, има неправилну кружну основу, са кружним бунаром.

Археолошка истраживања на Кулини нису завршена.

И још понешто

Љубитељи природе уживаће на Тари, јер се, између осталог, са неколико видиковаца пружа фантастичан поглед на Дрину и околна брда у Србији и Босни. Национални парк Тара један је од најпосећенијих у Србији.

НЕПРИСТУПАЧНИ ГРАД

Знате ли да је, према легенди, у турско доба на Равној стјени или „Граду“ столовао и славни Костреш харамбаша?

У питању је хајдук чије се име сачувало у народу. Место му је, кажу, одговарало, јер је било тешко приступачно.

Равна стјена или Град налази се у селу Заовине на Тари. Ово је природни феномен – тешко приступачни камени масив, на којем су такође видљиви и оскудни археолошки остаци. Монолит је настао абразијом Панонског мора и налази се изнад Белог Рзава.

Црквиште у подножју

У подножју Равне стјене постоји и топоним Црквиште. У народу се овај назив обично очува када је у питању некадашња црква или свето место. Ту се данас налазе остаци непознате грађевине, за коју и даље није утврђено чему је тачно служила.

На Равној стјени могу да се виде два краћа низа камена, за које се претпоставља да су били део зида. У односу на ситне површинске налазе грнчарије, археолози су утврдили да остаци мањег утврђења потичу из петог и шестог века наше ере. Утврђење је било готово неприступачно. Јер, могло му се прићи само кроз два уска природна улаза. Самим тим, било га је лако бранити.

До овог локалитета води уређена планинарска стаза, а на врху стене је уређен и видиковац.

И још понешто

Међу многобројним атракцијама Таре свакако је и река Врело. За њу кажу да је „дугачка као година“, јер има само 365 метара, и стрпоштава се у Дрину у виду прелепог водопада од 10 метара.

СВЕТА МАРИНА СА ЧЕКИЋЕМ

Да ли знате где се налази најстарија позната представа Богородице Тројеручице у Србији?

У селу Каран код Ужица! Наиме, Бела црква каранска обилује средњовековним фрескама, а посебну вредност зидног сликарства представља управо фреско-икона Богородице Тројеручице, насликане на иконостасу.

Цркву посвећену Благовештењу у Карану подигао је локални властелин, жупан Петар Брајан о коме не постоје додатни историјски подаци. Она је довршена половином 14. века и данас је под заштитом државе као споменик културе од великог значаја. Релативно добро очуван живопис из времена настанка цркве представља значајан извор за проучавање српског средњовековног сликарства. Сматра се да су каранске фреске настале у периоду од 1332. до 1442. године.

Унутрашњост цркве су осликала два, а можда и три сликара, по свему судећи локалних мајстора, који су радили по узору на сликарство Краљеве цркве у Студеници. Такође, могу се наћи и извесне сличности са сликарством у цркви Светог Ахилија у Ариљу, која је у оно време била саборни храм Моравичке епархије, којој је припадала и каранска црква. Најближе паралеле препознају се у сликарству манастира Добрун код Вишеграда, а постоје и претпоставке да је у питању рад исте мајсторске дружине.

У Белој цркви каранској насликани су портрети чланова ктиторске и владарске породице, који дају драгоцене податке о средњовековној култури у Србији, нарочито када је у питању култура одевања, која је имала и наглашено симболички значај.

По последњој моди

Занима вас како се властела у средњем веку облачила у западној Србији?

Управо то можете да видите на северном зиду Беле цркве каранске. Ту се налази ктиторска композиција, где жупан Петар Брајан приноси модел задужбине Богородици. Приказан је са женом Струјом, три одрасле кћерке и дететом, вероватно девојчицом.

Види се да је одећа израђена од луксузних тканина какве су у то време стизале из Италије, те да ни накит не заостаје. Брајан је представљен у одори кројеној по узору са византијског двора, док му је за појасом, по „последњој моди“ 14. века, заденута марамица.

Супруга и кћери нису ништа мање луксузно обучене. На главама преко вела имају отворене круне, уз велике минђуше и украсе од бисера, које би припаднице лепшег пола лако могле да замисле на својим ушима и у овом 21. веку.

Међу члановима актуелне владарске породице на фрескама су приказани краљ Душан са краљицом Јеленом, и светитељи из династије Немањића – Симеон Немања, Сава и Милутин. Уз краља се налази и једна делимично очувана, ситна фигура, за коју се не зна поуздано кога представља.

Уз лик краљице Јелене је и лик Свете Марине како чекићем убија демона. Ово је представа која је у оно време била популарна у Византији и Северној Македонији, а у Србији је ретка и – први пут се сусреће управо у каранској цркви.

Романизовани Илири

Бела црква каранска изграђена је у близини старијег античког насеља, чему сведоче бројни позноримски надгробни споменици. Они су прикупљени из шире околине храма како би били искоришћени за израду средњовековних надгробника.

Натписи на античким споменицима, који су настали између првог и трећег века наше ере, указују да су подручје Карана насељавали и романизовали Илири.

Већи број античких споменика пренет је у порту Беле цркве 1986. године. Овде сада можете на миру да погледате читав Лапидаријум.

Четворојеванђеље уз калиграфију

Рукописна књига настала у Белој цркви сврстава се међу најзначајније српске писане споменике с почетка 17. века. То је такозвано „Каранско четворојеванђеље“, које је писао поп Вук, а које се данас налази у манастиру Никоље у Овчарско-кабларској клисури.

Поред насликаних ликова светаца и неколико заставица, које је урадио поп Вук, остатак орнаментике одаје снажан утицај декорације исламске уметности. Претпоставља се да је део украса књиге урадио световни познавалац калиграфије и припадник муслиманске вероисповести. Управо то ово четворојеванђеље чини ретким примером позносредњовековног српског рукописа.

И још понешто

Имајте на уму да сте близу Ужица, што ће рећи да ћете лако моћи да обиђете Потпећку пећину која има највећи пећински улаз на Балкану, као и суседно грнчарско село Злакусу.

КУЛЕ ПОД ОБЛАЦИМА

Знате ли да се Ужице помиње у дубровачким књигама још у 14. веку?

Заправо, тачно 9. октобра 1329. издата је признаница за дуг на латинском, према којој је извесна „Мила, жена Склавка из Ужица дала аптаги уз милост за Радославу Бисерку, задржавајући право над кућом речене Бисерке све до следећег Ускрса“. Аптаги је у дубровачком средњовековном праву била врста извршне исправе о новчаној надокнади или преносу права власништва, а могла је да буде издата и као гаранција.

Тако је Ужичанка Мила још око пола године располагала кућом, у којој је живела њена суграђанка Бисерка, а све се то дешавало давне 1329. и 1330. године.

Ужице је у средњем веку био стратешки важан град. Налазио се на путу ка приморју и красила га је јака тврђава, која је баш у време када је издата поменута дубровачка признаница, припадала властелинској породици Војиновић.

Након смрти Војислава Војиновића, Ужички град са ширим подручјем преузео је његов братанац и српски великаш Никола Алтомановић, који је поседом владао од 1366. до 1373. Отац му је био Алтоман Војиновић (Војиславов брат), а мајка Ратослава Младеновић, сестра оца Вука Бранковића. Никола је постао најмоћнији великаш после распада српске државе и контролисао је територију од Рудника до Јадранског мора. Чак је и Дубровачку републику приморао да му плаћа данак.

Међутим, против њега је врло брзо створена широка коалиција суседних српских великаша које је Алтомановић угрожавао, а коју су подржали босански бан Твртко и краљ Мађарске, под чијом управом је тада био и Дубровник. Кнез Лазар Хребељановић је, примера ради, покушао са њим да се састане 1371, али га је Никола сачекао у заседи и убио неколико његових људи. Прочуло се чак да је и кнез Лазар погинуо...

Тиме је Алтомановић изазвао оно што ће се десити две године касније, о чему је писао и дубровачки историчар Мавро Орбини.

Катапулти подно зидина

Док гледате Стари град са обала Ђетиње или посматрате модерно Ужице са врха трђаве, само замислите шта се под овим зидинама дешавало пре седам векова!

Колико ли је пута и сам кнез Лазар дизао поглед ка некадашњим кулама док је у подножју распоређивао катапулте и балисте којима је гађано утврђење. Овде се, наиме, Никола Алтомановић склонио након што је трпео поразе од војски бана Твртка и кнеза Лазара још од септембра 1373. У новембру више није било сврхе пружати отпор, јер Ужички град није било могуће одбранили.

Алтомановић се предао, а баш међу овим зидинама међу којима и ви данас стојите, Лазареви војници су га ослепели.

Ужички крај од тада постаје део државе кнеза Лазара. Алтомановићеве земље су разделили победници, па је тако Лазар преузео Рудник и Подриње, Твртко Конавље, Требиње и Полимље, Вук Бранковић Косово, а Балшићи Призрен и још неке делове на Косову. Кнез Лазар је, ипак, Николи, који је имао само 25 година када је изгубио Ужице, доделио мање поседе којима је управљао до смрти.

Град опасан литицама

Положај Старог града вековима је изазивао дивљење путника, који су пролазили покрај његових бедема. Лежи на стеновитом гребену, који готово сасвим преграђује корито реке Ђетиње баш ту где она истиче из клисуре у котлину. Замак, тако, са три стране опасује река. Према западу, југу и истоку обрушавају се окомите литице, високе и до 50 метара. Чак и на северу, одакле је једино било могуће прићи граду, стрме стене су то донекле отежавале. Одавде се могла надзирати и бранити саобраћајница, која је повезивала Босну и Србију.

Овакав географски положај, као и стратешки значај самог града, утицали су на изглед тврђаве. У горњем делу је имала кружну кулу малтене под облацима, у средњем објекте за смештај војске, опреме и хране, а у доњем делу је била повезана са реком такозваном Воденом кулом. Више пута је рушена и обнављана, а значајнија дограђивања била су 1478, затим у време аустро-турских ратова између 16. и 18. века, те око Првог и Другог српског устанка. Коначно је као војни објект онеспособљена и порушена у јануару 1863. године, када су Турци протерани из града.

Реконструкција

Град Ужице је, уз стручну подршку Завода за заштиту споменика културе Краљево, 2019. године започео радове на реконструкцији и ревитализацији Старог града.

Када будете обилазили ово здање, једну од изузетно значајних станица када је у питању средњовековна Србија уопште, имајте на уму и да у Народном музеју Ужица можете да погледате завидну збирку предмета из овог доба.

И још понешто

Љубитељи активног одмора и природе биће одушевљени што се у непосредној близини Старог града могу провозати кајаком дуж клисуре Ђетиње или спустити зиплајном са саме тврђаве.

Не заборавите да посетите Народни музеј Ужица, да пробате чувену комплет лепињу у центру, да одете до видиковца у Великом Забучју на само 10 километара од града, а одавде ћете се очас посла пребацити и до Таре, Златибора или Мокре Горе.

ПРВА КЊИГА ПОСЛЕ ГУТЕНБЕРГА

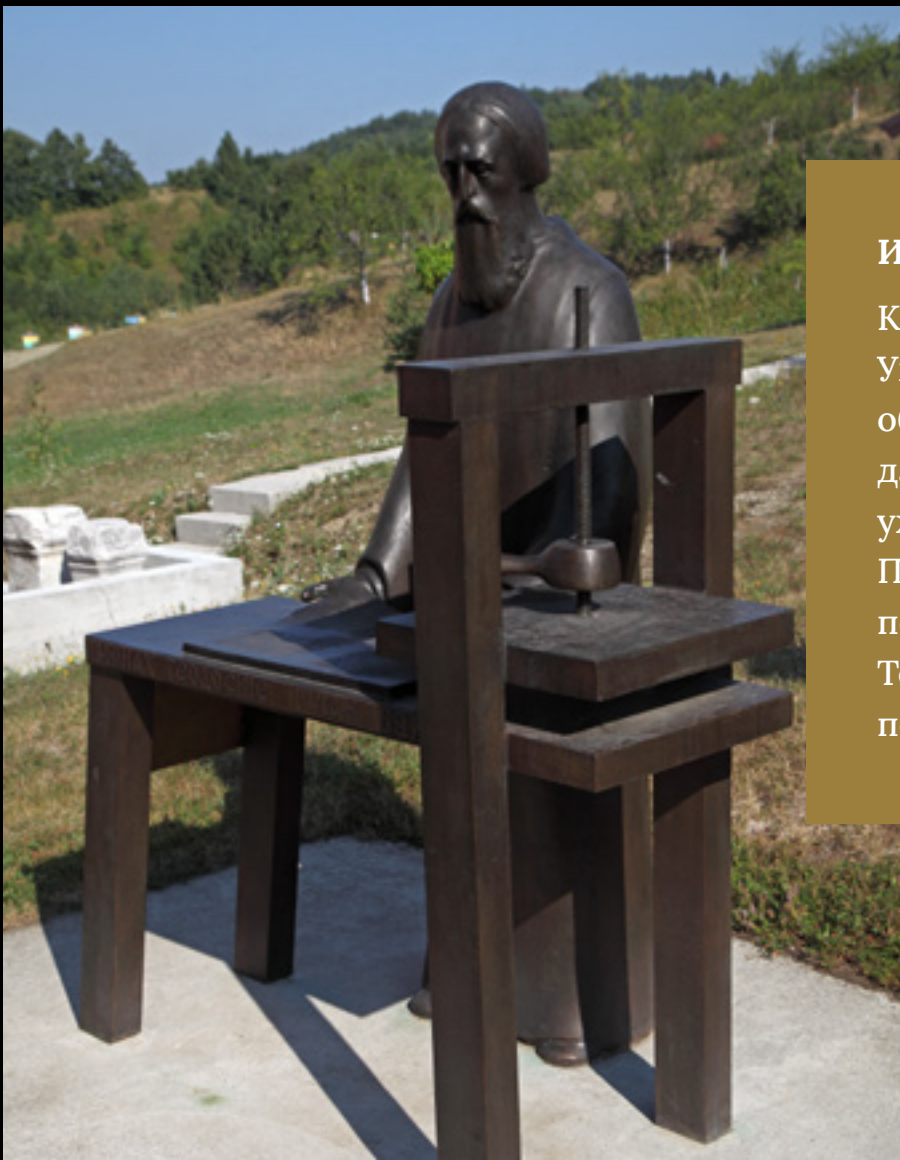
Знате ли да је у околини Ужица одштампана прва књига на овим просторима, и то само 48 година после Гутенберга?

За то је заслужан монах Теодосије из манастира Рујно. Он је резбарио слова у дрвету, слагао их у дрвени рам и отискивао на папиру једним калупом, у две боје.

На само петнаестак километара од Ужица, изнад језера Врутци, на делу обале које припада селу Биоска, налази се значајан храм вере и књиге. Ради се о манастиру Рујно, поносу овог краја и савременом наследнику истоименог здања из средњег века.

Док су турски освајачи харали Србијом, овде је одштампана прва књига у овој области, познатија као „Рујанско четворојеванђеље“. Данас су два примерка књиге сачувана. Један је непотпун, има 92 листа, и он се налази у библиотеци Савремене академије науке и уметности у Београду. Други је комплетан, има 296 листова и чува се у Државној библиотеци у Санкт Петербургу у Русији.

Манастир Рујно је успевао да се одржи вековима након штампања ове прве књиге, али није опстао. Оно што је од њега остало било је потопљено градњом водоакумулације. Ипак, народ ужичког краја у сарадњи са црквеним великодостојницима успео је да обнови овај манастир, и то недалеко од места где је поносно стајао у средњем веку.

И још понешто

Кад сте већ у околини Ужица, једна од обавезних станица треба да вам буде и чувена ужичка Хидроцентрала. Подигнута је 1900. године по нацртима Николе Тесле, и то само пет година после оне на Нијагари.

ХРАМ ОД ДЕВЕТ ВЕКОВА

Знате ли да се чачанска црква некада звала Богородица Градачка?

Претпоставља се да је изграђена у периоду од 1179. до 1190, а Чачак се, наиме, у време српске средњовековне државе помиње као Градац. Први писани трагови цркве везују се за Светог Саву и период од 1207. до 1215. године.

У повељи краља Стефана Првовенчаног, Богородица Градачка се изједначава са Студеницом, Светим Ђорђем у Расу и Хиландаром, као једним од најзначајнијих краљевских манастира.

Саборни храм Вазнесења Господњег у Чачку је задужбина жупана Страцимира, брата Стефана Немање. Представља споменик културе од великог значаја Републике Србије и потиче из 12. века.

По архитектури, овај храм је веома простран са троделним олтарским простором на источној страни, са звоницима и високом средишњом куполом чији је распон готово 12 метара. Турци су цркву делимично рушили и од ње правили исламску богомољу, али Срби су је упорно обнављали. Прва обнова била је 1834. године, а друга, знатно обимнија, 1856. када је радикално промењен изглед храма. Уверење да барокни стил не одговара старој чачанској цркви, покренуло је нову рестаурацију да би јој се вратио средњовековни облик. Узорци су тражени у старим рашким храмовима.

Закопана звона

Приликом ископавања 1875. године, пронађена су два звона старе цркве, која датирају из половине 15. века. На једном од звона откривен је натпис на старословенском, који каже да га је поклонио градачки митрополит Никифор, а на другом да је оно дар Пресветој Богородици Градачкој управо 1454. године.

У ризници чачанске цркве се налази више старих рукописаних књига, од којих је најзначајније четворојеванђеље, познато у науци као чачанско. У збирци икона, најзначајнија је Богородица Одигитрија са Христом. Велика репрезентативна целина иконостаса своју декоративност дугује способном мајстору дрворесцу Николи Јанковићу. То је богатство резбарених биљних фризова са сребрним и златним фолијама.

Необична просторна унутрашњост и велике размере дозвољавају да се пореди само са највелелепнијим црквама тог доба. По својим димензијама далеко премашује познату Лазарицу.

Иконостас цркве је изузетно комплексна сликарска галерија. Укупно постоји 48 икона у пет посебних зона. Ту је велика икона – Крунисање Богородице. Изнад царских двери налази се Нерукотворен образ Исусов. На врху је велики, изванредно изрезбарен, крст са распећем.

И још понешто

У Чачку обавезно свратите до Народног музеја или до Римског купатила, које се налази уз само градско шеталиште.

НАДАРЕНИ МОНАСИ

Не само што је овај манастир један од најстаријих у Овчарско-кабларској клисури, већ је изузетно значајан јер је гајио важну преписивачку делатност. Монаси су се овде бавили граверским занатом и сликањем икона.

И данас можете да их замислите како предано раде или сталожено шетају кроз двориште манастира поред Западне Мораве.

Као и за већину манастира у Овчарско-кабларској клисури, ни за Никоље се не зна када је основан и ко му је био ктитор. Према архитектонским карактеристикама, са великом сигурношћу може се претпоставити да потиче из средњег века, највероватније из времена с краја 14, односно почетка 15. века, и вероватно је настао трудом монаха синаита.

Први писани помен манастира забележен је у турском попису из 1476. године.

Милошев конак

У манастиру се налази и такозвани Милошев конак, у којем је у 19. веку боравио кнез Милош Обреновић док се са кнегињом и децом склањао од Турака. У дворишту је сахрањен њихов петогодишњи син Петар, који се на путу разболео.

Наос цркве манастира Никоља живописан је 1587. године, а припрата и спољни јужни зид 1637. Није познато да ли је црква раније имала фреске. Испод живописа из 1637, у припрати храма, виде се остаци старијих фресака, али није познато када су оне настале.

Најстарији поуздано потврђени материјални остаци живота Срба на овим просторима су откривени на локалитету Кулина у подножју Каблара и могу се везати за период 10. и 11. века.

И још понешто

Кад сте већ у Овчарско-кабларској клисури, имајте на уму да је зову и „Српском Светом гором“. Јер, овде се налази чак 10 манастира.

Драгачево/ тврђава на Јелици

ДРЕВНИ УЖУРБАНИ ГРАД

Да ли знате да се на Јелици некада налазило средиште архиепископије?

Наиме, поред ископина које локалитет везују за Римљане и Византију, овде су пронађени и темељи чак пет базилика. Верује се да је то наговештај да је овде био центар архиепископије.

Моћна римска империја оставила је значајне трагове културе и цивилизације и на тлу Драгачева. Трагови живота на Градини на Јелици по свој прилици вуку корене чак и из трећег миленијума пре нове ере. О томе сведоче пронађени остаци грнчарије. Најзначајнији налази, такође, указују и на постојање града из времена владавине цара Јустинијана.

Зидинама насут пут

Претпоставља се да је град имао своје име и да се натпис налазио на каменој огради. Међутим, одавде је одвожен камен којим је насипан пут Чачак-Горачићи после Другог светског рата, и на натпис вероватно нико није обратио пажњу.

Сетите се овога када следећи пут будете пролазили овим путем, јер ко зна колико историје вам лежи под ногама.

Иако му не знамо име, можемо да замислимо колико је био моћан овај град. Јер, заузимао је простор од око 20 хектара и зна се да је представљао привредни, административни и војни центар овог краја.

Влада Републике Србије прогласила је Градину на Јелици културним добром од националног значаја. Након завршетка истраживања, утврђени комплекс би требало уредити као археолошки парк.

И још понешто

Одавде вам неће бити далеко да свратите до манастира Сретење или Свете Тројице на Овчару, а можете и да уживате у погледу са овчарског видиковца.

РУЈНА ПЛАНИНА

Знате ли да се читав овај крај у средњем веку налазио у оквиру жупе Рујно, која је била административна област Рашке, па је и сам Златибор тада носио исти назив. Име потиче од живописне биљке руј, некада коришћене за бојење коже, која је продавана све до Дубровника. У турским пописним књигама из 15. и 16. века постоји забележен назив „Рујни батра“, што значи „рујна планина, брдо“.

Данас се ова жбунаста биљка, црвене боје, може видети у златиборским селима Семегњеву, Стублу и на Увцу.

Падом Римског царства 395. године, читав ужички крај је ушао у састав Источног или Византијског царства све до доласка словенских племена током седмог века и стварања прве српске државе. Војни и стратешки центри, најчешће су подизани на неприступачним местима, а у овом периоду обновљење су Чајетинска и Шљивовачка градина. У темељима ове друге откривен је средњовековни материјал и један ковачки алат, уредно сложен и зазидан.

Од 18. века почиње да се помиње и име Златибор, а већ 1855. године, приликом нове административне поделе Србије, Рујански срез је подељен на Ариљски и Златиборски, па име Златибор и званично улази у употребу.

Кроз читав средњи век овај крај је одржавао богате трговачке везе са Дубровачком Републиком, која је била главни посредник између унутрашњости Балкана и Средоземља. Познато је да су први српски владари давали повеље Дубровчанима и гарантовали им слободу пролаза кроз своје земље.

Извори потврђују да се највећа трговина у овом крају обављала на великом средњовековном тргу Рујно, који се налазио између села Врутци и Биоска, поред истоименог манастира.

Боје за Венецију и Александрију

Дубровачки трговци су најчешће куповали црвац изузетног квалитета, који је растао на дрвећу у облику шишарке, од кога се добијала црвена, скерлетна боја, а извозили су га у Венецију и Александрију. Цењени су били и руј, катран, неопходан у градњи бродова, а продаване су и велике количине вуне, коже, меда, гуњева и луча.

Уз сву тегобност живота, на простору Златибора постојали су центри који су представљали отпор духовном поробљавању. Били су то храмови, једина места духовног и друштвеног живота. У манастире и парохијске цркве није се само долазило на молитву, већ су се ту одржавали и сабори, зборови и договори, дизане су буне и устанци, а били су и својеврсни центри описмењавања и образовања.

На овим просторима грађене су скромне народне цркве, од којих је већина сачуваних настала у периоду турске доминације или касније у ослобођеној земљи. Од страдалих манастирских комплекса обновљени су Увац и Дубрава.

И још понешто

Златибор је идеално окружење за љубитеље шетњи и планинарења. Од самог центра се пружају стазе различитог интензитета, које ће вас повести кроз шуме и преко пропланака уз обиље чистог ваздуха.

ВЕКОВИМА ПАЉЕН И ОБНАВЉАН

Претпоставља се да је првобитна црква делила судбину малих локалних цркава дуж реке Увац и у сливу Лима, и да је спаљена када и манастир Милешева 1459. године. Међутим, није ово био једини пут да је манастир Увац уништен. И даље кроз векове је још неколико пута рушен и паљен.

А да ли знате да се са источне стране цркве данас налази винова лоза, која је стара неколико стотина година? Она је временом постала дивља, и једини је сведок трајања, успона и рушења ове светиње.

Једно од важних духовних седишта Златибора је манастир Увац, настао из скромне гробљанске богомоље посвећене Рођењу Богородичином, подигнуте вероватно у првим деценијама 15. века по налогу неког локалног властелина.

Манастир Увац се налази у селу Стубло покрај истоимене реке, на месту где се спајају општине Чајетина и Прибој.

Ова богомоља ће тек у другој половини 16. века доживети значајније грађевинске измене. Тада се темељи проширују и подиже се нова крстобродна црква без куполе. Упоредо са црквом, граде се и манастирски конаци, кухиња, трпезарија и остале економске зграде. У ово време почиње и манастирски живот.

Упркос томе што Турци поново пале и руше ово светилиште, у 17. веку долази најсјајније раздобље његове историје, када ће доградњом и проширењем израсти у импозантан манастирски комплекс. Тада је и зидове у унутрашњости цркве осликао знаменити хиландарски сликар Георгије Митрофановић.

Тишина од 300 година

Не постоје тачни подаци о трећем, последњем рушењу и паљењу манастира, али поједина сазнања указују да је то могло бити после Велике сеобе 1690. године. Тада је манастир опљачкан, готово све вредније ствари су однете, и након тога запаљен. Како су келије, конаци, помоћне просторије и радионице били од борове грађе, пожар је брзо захватио читав комплекс. Након тог рушења, живот у овом манастиру је замро током наредна три века.

Из тог времена, сачувано је велико богатство пластике, затим розете, крстионице, чираци, делови мермерног црквеног мобилијара и предмета од гвожђа и керамике. Живопис је, нажалост, потпуно уништен, изузев делимичних фрагмената појединих фресака.

Млеко у чуновима

Изнад котлине на Орлићу и Ораховици, манастир је у то старо време, пре четири века, поседовао пашњаке за манастирска стада. Одатле је млеко чуновима преношено у манастир, а канали у којима су чунови били смештени – још се распознају. Лако можете да замислите монахе како седе поред стада или преносе чунове до дворишта.

Захваљујући истраживањима и раду Народног музеја из Ужица, деведесетих година прошлог века приступило се новој обнови манастира Увац. Уређен је пут до овог места, саграђени су и освештани црква и конак, а комплекс је стављен под заштиту државе. На Малу Госпојину 1995. године, манастир је поново оживео.

И још понешто

Љубитељи природе ће бити у прилици и да на око 20 километара од планинског центра обиђу живописни водопад Гостиље и својеврстан музеј на отвореном – Старо село Сирогојно.

ЗЛАТНИЦИ У ОЛТАРУ

За откривање овог средњовековног манастира најзаслужнији је јеромонах Данило који је, док је службовао у манастиру Увац, готово три године провео лутајући по златиборским падинама у потрази за рушевинама светиње.

Она му се, наиме, неколико година пре доласка у Увац, почела указивати током молитви.

Манастир Дубрава се налази на јужним обронцима планине Златибор, 30 километара од туристичког центра, и 15 километара је удаљен од манастирског комплекса Увац. Налази се на једном од меандара реке Увац, на узвишењу које је са три стране окружено кањоном реке и са кога се пружа предиван поглед на нетакнуту природу и сам ток реке.

Историјат манастира је мање познат, јер не постоје поуздани писани подаци ни о времену настанка манастира, као ни о томе ко га је саградио. Са сигурношћу се само може рећи да је изграђен у средњем веку. Према досадашњим сазнањима, манастир Дубраву је први описао игуман знаменитог манастира Бања код Прибоја Дионисије Поповић 1857. године.

Рушевине цркве

У пролеће 2001. јеромонах Данило је пронашао прве трагове светиње и пуне три године је боравио у оближњој пастиркој колиби или пешачио из манастира Увац где је и даље службовао, како би радио на откривању манастира. У помоћ су му притекли мештани и Завод за заштиту споменика културе из Краљева.

Отпочело је откопавање рушевина и тада су пронађене два метра високе рушевине манастирске цркве, а педесетак метара даље, и остаци манастирског конака. Они су направљени од сиге, материјала који се користио за изградњу средњовековних манастира, па се због тога са сигурношћу може тврдити да је и ово била светиња из тог периода.

Млетачки новац

Током ископавања рушевина, на месту где се у православним светковинама налазио олтар, на дубини од 80 центиметара, мештанин Митар Ђуровић је пронашао скривницу са више од 260 добро очуваних млетачких златника из 17. и 18. века.

Проналазак златника сведочи да се манастир налазио у пограничној зони где је била развијена трговина са Млетачком републиком. Претпоставља се, наиме, да је ово била ризница манастира Бања код Прибоја, који је у том периоду био центар Дабробосанске митрополије, и да је овај манастир био метох Бање. Нажалост, доживео је исту трагичну судбину као и Бањски манастир, односно велико разарање током 17. и 18. века.

Убрзо се оснива и Одбор за обнову манастира. Мештани поклањају земљу на којој је пронађена светиња, а пробијен је и изграђен пут. Од новца који је добијен за златнике, почиње обнова првобитне старе богомоље посвећене Светом великомученику Пантелејмону, мала манастирска црква, а касније и изградња веће цркве посвећене Светом Василију Острошком.

Дубрава, данас женски манастир, мами лепотом и аутентичношћу.

И још понешто

Ако волите пећине и активни одмор, Стопића пећина вас чека на двадесетак километара од туристичког центра Златибора, а у селу Љубиш можете да уживате у возњи зиплајном.

„ЧУДОТВОРАЦ“ ПОРЕД ПРУТЕ

Знате ли да је пројектом пруге Београд-Бар седамдесетих година 20. века траса шина требало да иде – преко дела манастира, те да су тадашње власти планирале и да га сруше?

Ипак, упорни верници, сведочанства о бројним чудима и излечењима, навели су надлежне да промене првобитне нацрте. Накнадним планирањем потпорни зид је померен на пет метара од цркве.

Манастир Куманица се налази у општини Сјеница у селу Врбница. Сместио се уз саму железничку пругу и магистрални пут на граници Србије и Црне Горе, и то у долини Лима. Припада Епархији милешевској Српске православне цркве.

Постоје докази у виду делова плоча, које су пронађене у оквиру цркве, да комплекс потиче из периода између 13. и 15. века. Простор на северној страни манастира је, нажалост, уништен при градњи железнице, па је ближе датирање немогуће. Ипак, зна се да се Куманица први пут помиње 1514. године, а затим и на два места у “Крушевском поменику” током 16. века. Верује се такође, да је манастир доживео златно доба у другој половини 16. и у 17. веку.

Потомак Немањића

Манастир Куманица је посвећен Светом архистратигу Гаврилу. У њему се чувају мошти Светог Григорија Куманичког. Не зна се тачно ко је био Григорије, осим што се у једном запису помиње као „српски просветитељ и бивши архиепископ“, па чак и да потиче „од свете и богоизабране лозе Немањића“.

У време летњег сабора, у оквиру манастирске славе 26. јула, овде се окупи на десетине хиљада православаца, а манастир је веома цењен и међу припадницима других вероисповести. Неретко ћете овде срести католике, муслимане и Јевреје, који и даље препричавају „чуда и исцељења“, која је манастир донео њима или њиховим ближњима.

Велики српски архитекта Александар Дероко је 1926. године затекао манастирску цркву у рушевинама. Тада су извршена прва снимања и направљен је цртеж основе цркве, што је 1933. допунио Ђорђе Бошковић, претпостављајући да црква потиче из 16. или 17. века.

Током 1971. године је црква очишћена, обављена су ископавања, а богомоља је и делимично обновљена.

Илустрације из 14. века

Постоје подаци да је јеромонах Захарије даривао Куманици чувено Четворојеванђеље 1604. године, које касније узима назив “куманичко”. Сматра се да ова књига потиче из 16. века, док су илустрације рађене између 14. и 16. века.

Не зна се тачно зашто се манастир овако зове. Према једној верзији, име потиче од монаха избеглих из Куманова, док је архитекта Дероко сматрао да има везе са Кузманцима, Бугарима. Најраспрострањенији је став да је топоним везан за властелинску породицу Куманци или Куманичићи, која је пореклом из ових крајева, а касније се помиње у области Рудника. Препричава се и легенда како је један српски велможа, бежећи од Турака, успео да свој иметак остави кумовима. Они су, кажу, потом подигли цркву.

И још понешто

Кад сте већ у околини Сјенице, свакако ћете отићи до Специјалног резервата природе Увац. Са видиковаца „Велики врх“ и „Молитва“ на око 15 километара од града, дивићете се чувеним меандрима реке. Ако имате времена, запутите се и до Пештера. У центру Сјенице налази се џамија султаније Валиде, мајке турског султана Абдул Азиза, из 19. века, споменик културе под заштитом државе.

СЕДИШТЕ ЗЕМЉЕ МОРАВИЦЕ

У Дубровачком архиву који датира из 1405. године, постоје наводи да су каравани трговаца путујући овуда, свраћали и на „трг Архилија“ у Моравици.

Тргом Архилија некада се називао плато испред Цркве Светог Ахилија, где је и данас градски трг, али у средњем веку се ту сместило читаво насеље и одатле почело да се шири тек од 17. и 18. века. Како је Црква Светог Ахилија некада била и седиште митрополије, земље под јурисдикцијом ариљске митрополије звале су се – Моравица.

Црква Светог Ахилија у Ариљу задужбина је српског краља Драгутина Немањића, подигнута у 13. веку. Представља духовни светионик Ариља. Својом специфичном архитектуром и богатим фрескосликарством заузима високу позицију међу српским средњовековним светињама. Проглашена је за споменик од изузетног значаја Републике Србије.

Још старији храм

Пре него што је Црква Светог Ахилија изграђена, постојала је мања црква на истом месту чији се остаци налазе испод темеља садашње. Датовање прве цркве, која је подигнута као грађевина изнад гроба значајне црквене личности, не може се тачно одредити, али се претпоставља да ју је изградио цар Самуил крајем 10. и почетком 11. века.

Годину дана након што се Свети Сава изборио за аутокефалност Српске православне цркве 1220. године, постављени су први епископи, међу којима и моравички. Седиште Моравичке епископије била је катедрала у Ариљу. У време када је Свети Сава именовао епископе, Ариље се налазило на северној граници немањићке државе и самим тим, уз Жичу, представљало браник идеја православља у односу на суседне католичке државе.

Средином 13. века црква је, нажалост, страдала у разарањима праћеним пожаром током упада непријатељских сила на српску територију.

Убрзо након разарања, српски краљ Драгутин Немањић одлучује да обнови храм посвећен Светом Ахилију. Рушевине старе цркве су уклоњене, а око 1283. године почела је изградња новог храма. Тада је позиција цркве била више идеолошка него стратешка. Границе државе су се помериле на север, а проблем јереси је остао. Из тог разлога краљ Драгутин одлучује да обнови цркву, која је подигнута изнад гроба светитеља и обнови јој претходну славу, како би јеретике могао да преобрати у хришћанство. Први епископ након обнове храма био је Меркурије.

Ко је био Ахилије

Свети Ахилије је епископ из грчке Ларисе, борац против јереси и учесник Првог Васељенског Сабора у Никеји 325. године. Посвећење моравичке цркве једном епископу није било случајно. Његов пожртвован рад на уздизању цркве и сузбијању паганства, узоран живот и чуда која му се приписују, уврстили су га међу светитеље хришћанства и најистакнутије борце за веру.

Прва моравичка црква изграђена је у време када се култ Светог Ахилија нагло ширио у свим областима Самуиловог царства. Мошти светитеља Ахилија су из Ларисе пренете у Преспу, а потом у Ариље почетком 12. века. Тим чином, Ариље постаје српски центар култа овог свеца. Његов гроб се налази испод ктиторске фреске у припрати, али мошти светитеља из којих је некада истицало миро, више нису у Ариљу. Владика Исаија их је 1728. године пренео у Аустрију.

Градитељи нису ни слутили да ће управо овај храм бити један од последњих грађених у стилу Рашке школе. Црква је вертикално устремљена и усклађена са тадашњим естетским стремљењима са запада, односно елементима готичког и романичког градитељства. Фасаде цркве које су биле осликане, одају признање византијском стилу градње тога века.

Све цркве Рашке школе биле су обавијене зидинама, у оквиру којих су се налазиле и административне зграде и касније манастир, чиме је црква Светог Ахилија неминовно на пролазнике остављала утисак величанствености.

Плави анђео

Ариљска црква позната је по фресци Плавог анђела. То је представа Архангела Гаврила, који је окренут надесно, благосиља Богородицу лако испруженом десном руком, а у левој носи гласничку палицу. Лепота ове фреске сени пролазнике и посматраче вековима.

Цркву Светог Ахилија су осликали фрескосликари из Солуна, док натпис из тамбура куполе сведочи о 1296. години као завршетку осликавања. Како ариљска црква није грађена као маузолеј краљевске породице, ни програм живописа није рађен на тај начин.

Представа Христа Дидаскалоса, насликана на јужној зони наоса, на изложби репродукције фресака хришћанског истока у Паризу 1971. године, понела је признање најлепше фреске.

И још понешто

Пошто сте већ у самом центру Ариља, не пропустите да у локалним посластичарницама пробате сладолед са правим преливом од малине, или да потражите ово воће обликовано чоколадом у Туристичком инфо центру.

„МАНАСТИРАК“ У КАЊОНУ

Знате ли да су манастиру Клисура променили име због велике кише?

Манастир се налази у атару села Добрача и звао се Добрачким све до 18. века. Тада су, наиме, провала облака и бујица сасвим уништили здање, те су монаси решили да му промене име.

Манастир Клисура је женски манастир. Црква у оквиру комплекса је посвећена архангелима Михаилу и Гаврилу, и зидана је крајем 13. века у рашком стилу, по узору на цркву Светог Ахилија у центру Ариља. Данас је под заштитом државе као непокретно културно добро.

Некада су је из милоште звали и „манастирком“, због малих димензија и камених зидова. Манастир плени својом лепотом у дубини клисуре, али је, без обзира на ту чињеницу, лако доступан са магистралног пута Ариље-Ивањица.

И још понешто

Не пропустите да у околини Ариља одете до реке Пањице и тамошњег водопада, као и да се окупате на једној од бројних плажа на бистром Рзаву.

ЗАМАК НА ГРАНИЦИ

Само замислите како је ово утврђење некада деловало упечатљиво у зеленом окружењу.

Основа града била је неправилног издуженог облика од око 100 метара. Тврђава је подељена на Доњи и Горњи град, а имала је три куле – једну на улазу у Доњи град, другу на улазу у Горњи, док је на самом врху утврђења на надморској висини од 653 метра, била донжон кула. То је била последња линија одбране, али и централни објекат утврђења за смештај жупана и угледних личности.

Градина је средњовековна тврђава на данашњој граници две општине – Ариља и Ивањице. Тврђава је била од изузетног стратешког положаја, који је омогућавао контролу над долином реке Моравице, односно важним комуникацијским правцем од Ужица и Пожеге ка Сјеници, са кога се одвајао и правац долином Студенице ка долини Ибра.

Са стратешке стране гледано, положај је вешто изабран, јер утврђење у потпуности затвара простор између равних и пространих делова долине Моравице према Ариљу на северу и Ивањице на југоистоку, стављајући једину могућу комуникацију под потпуну контролу.

Седиште жупе

Локалитет има четири културна хоризонта од којих су, по археолошким налазима, најзначајнији они датирани у ширем раздобљу између деветог и друге половине 14. века. Тада утврђење у оквиру успостављене жупске организације, као основне територијално-управне јединице, постаје седиште жупе Моравица.

Налаз архајске мајолике на поду једне од кула, италијанске увозне керамике израђене у поменутој техници, показује да је Градина Моравица, током позног средњег века, била замак неког великаша, довољно богатог да себи приушти скупоцену италијанску керамику. То показује да овај простор није био културна провинција, већ област управљања моћне личности која је играла важну улогу у политичком животу Србије.

Године 1373. Николу Алтомановића су поразили кнез Лазар и бан Твртко, након што је претходно сузбијен у оближње Ужице. Претпоставља се да је сузбијању Алтомановића претходило и уништење тврђаве Моравица великим пожаром.

Данас Градина, комплетно археолошки истражена и делимично конзервирана, поносито стоји над Ариљем и Ивањицом, сведочећи о бурној историји српског народа.

И још понешто

Одавде се пружа један од најлепших погледа на околна брда. Ако волите видиковце, упутите се и до Клокоча на 740 метара надморске висине, до којег води уређена пешачка стаза.

КРИК СВЕТЕ ЈАЊЕ

За Свету Јању се верује да је била једна од три сестре Светог Саве. Браћа су, каже легенда, изабрала место где су подигли манастир у којем ће се замонашити.

Међутим, када су Јању повели до манастира, место је било толико удаљено, неприступачно и тешко доступно, да се Јањин крик проломио читавим крајем.

На око 26 километара од Ивањице, испод Мучња, налази се село Брезова, а тамо и чувена Бела црква посвећена Светом Николи. Ова црква се помиње још у повељи цара Душана у првој половини 14. века, иако народ верује да ју је нешто касније изградио деспот Стефан Лазаревић.

За Белу цркву се везује легенда о „Цркви Јањи на Влаху Староме“, како гласи стих из епске песме „Зидање Раванице“. Ту царица Милица набраја бројне задужбине Немањића, а од свих њих, само се за ову цркву не зна тачно где се налази.

Додуше, легенде из наших крајева говоре у прилог неколико локација на којима је наводно подигнута богомоља посвећена Светој Јањи, заштитници сточара и хајдука. Како овде, подно Мучња, тако и на Златибору, у Рутошима код Нове Вароши, на Увцу.

И још понешто

За све вас који волите леп поглед са врха планине, управо се на Мучњу на нешто више од 1.530 метара налази уређен видиковац.

ЗАДУЖБИНА РАШКОГ ВЛАДИКЕ

Запис о градњи цркве Светог Николе у Ковиљу, који се налази на једном рукописном четворојеванђељу из 1651. године, представља круцијални доказ о ктиторској делатности рашког владике Гаврила. Он ју је подигао поред неколико векова старије пећинске црквице.

У исто време, то је и документ о животу народа Старог Влаха, о градњи и обнови цркава и манастира у време османске власти.

Манастир Ковиље налази се у селу Смиљевци испод Јавора, на око 25 километара од Ивањице. Задужбина је митрополита рашког и патријарха српског Гаврила Рашковића.

Падине Јавора и Кобиљске планине одувек су заклањале ово место од старог света. Насеље је смештено у котлини, те се може видети само са брда изнад. Смиљевац није много удаљен од старовлашких села Штиткова, Лепојевића, Буковика и Божетића, са којима је вековима делио исту судбину. У селу Божетићи се налази још једна значајна задужбина владике Гаврила – манастир Дубница.

Образовање монаха

Посебан значај манастира Ковиља био је у томе што је овде деценијама радила школа у којој су основна образовања стицали монаси и свештеници. Остали су подаци о неколицини образованих калуђера школованих у Ковиљу, који су рад наставили у удаљеним монашким центрима. Они су писали да су „учили књигу у Старом Влаху у манастиру Ковиљу“.

Верује се да је Ковиље после пропасти Првог српског устанка, изгубило манастирски статус. Такође, потврђено је и да је паљен и разаран 1813. године, у време борби између Турака и Карађорђевој војске. Није сачуван запис о обнови, али су мештани изгледа брзо санирали оштећења и манастир је наставио са животом. Заслугом свештеника из Ковиља, недалеко од бившег манастира основана је једна од најстаријих основних школа у овом крају 1867. године. Остаци старе школске грађевине налазе се неколико стотина метара испод обновљених манастирских конака у Ковиљу.

Стара пећинска црква

Градњи цркве Св. Николе у комплексу манастира Ковиље на Јавору, у првој половини 17. века, допринела је култна улога старе цркве посвећене Светим Архангелима чија старост још није поуздано доказана. Овај мали храм спада у ред такозваних пећинских цркава испосничког типа.

Света места

Веровање да свако место које је био монашки дом, представља свето место, било је вековима присутно у хришћанској традицији. Живот монаха у пећинама испосницама добијао је карактер светости, а саме пећине постајале су света места.

Претпоставља се да се тако нешто догодило и овде, те да је на тај начин устоличена стара црква. Постоје наводи да се крајем 12. или почетком 13. века, у Ковиљу у цркви појала литургија.

Црква посвећена Светим Архангелима саграђена је у пећини, па су јој зидови са три стране делимично ослоњени на стене. Спољашњост храма је пећинског карактера и тешко га је приметити док не уђете унутра. У унутрашњости је, пак, сачувана аутентична архитектура из најстаријих времена.

Може се претпоставити и да су на овом месту морали бити гробови неких житеља Ковиља – оснивача монашког живота, о чему је рашки владика Гаврило вероватно имао довољно сазнања.

Живот Ковиља кроз историју остаје у непосредној вези са судбином народа читавог краја, и о многим важним збивањима, страдањима и успонима, сачувани су проверени докази.

И још понешто

Љубитељи природе и активног одмора обрадоваће се што у околини Ивањице могу да уживају не само у планини Јавор, већ и у Голији. Пешачке и бициклистичке стазе пружају се километрима од града.

ЖЕНСКИ ХРАМ ИЗ 12. ВЕКА

Знате ли да су монахиње у манастиру Придворица израђивале дивне тканине још у 12. веку?

Због њихове умешности, домаћице из околних крајева сусебрзо заинтересовале за ткање и шивење. Отуда се овде врло рано развила домаћа радиност.

Манастир Придворица, који се налази на 28 километара од Ивањице у истоименом селу, има богату традицију. Изграђен је у време настанка манастира Студеница, а подигао га је нико други до дворјанин Стефана Немање у 12. веку.

Овај храм представља један од најзначајнијих средњовековних споменика у моравичком крају. Немањина повеља дата манастиру Студеница потврђује да је Придворица био женски манастир. Као и Студеница, Сопоћани, Жича, Ариље, манастир архитектонски припада Рашкој школи. Живопис му је, нажалост, уништен.

Поједини локалитети и остаци керамичких цеви, указују да је овде у време изградње манастира било насеље. Цevi дају повода да се верује да је ту постојао и водовод још у 12. веку.

И још понешто

Када сте у овом крају немојте пропустити да посетите Хаџи – Проданову пећину која се налази у селу Рашчићи, седам километара од Ивањице на путу за Гучу.

НА ТРАСИ СТАРИХ ПУТЕВА

У традицији овог краја, мост постоји под називом Римски, иако у њему нема ничег римског. Опет, с обзиром на стари пут који води преко моста, могуће је да у народу живи памћење на остатке неке саобраћајнице из римског времена. Овуда су, ипак, некада ишли трговачки каравани с једног краја света на други.

На око 16 километара од Ивањице у правцу према Голији, у близини старе воденице-поточаре, налази се стари камени мост преко реке Моравице. Он се наставља на стари пут проходан искључиво за пешаке и товарне коње, који даље води до Сјенице. Немогуће је утврдити ко је и када подигао овај мост у Куманици. Несумњиво је, ипак, да је то вешто направљена и лепа грађевина, витких и складних линија. Припада типу лепших турских мостова. Отвор овог моста сличан је једином очуваном отвору на мосту преко реке Увац. Судећи по техници, он би могао бити грађен у исто време када и мостови у Призрену, у 15. веку.

Река Моравица

Ова река је заправо Западна Морава, која се овако зове у свом горњем току кроз Ивањицу и према Голији. Настаје од два извора – једног испод „Јанковог камена“, највишег врха на Голији, и другог код „Пашине чесме“. Они формирају голијску реку, која тече све до Римског моста, и одатле се даље зове Моравица.

Обале реке Моравице чине тамни глинени шкриљци, који су једним делом употребљени у изградњи моста. Мањи део чеоног зида озидан је крупним ломљеним каменом. Понегде има и неправилних комада облутака. Већи део моста конструисан је, пак, од плочасто ломљеног камена шкриљасте стене, које има у изобиљу у околини. Због различитих материјала који је коришћен у изградњи, претпоставља се, међутим, да је мост прављен и дограђиван у различитим периодима.

На узводној страни моста постоје и остаци неке врсте заштитног зида, који је требало да усмери велике воде Моравице испод свода.

Мост је широк 2,40 метра, колики је и сам коловоз. Висок је око четири метра, а дуг око 14. Данас га користе само пешаци, а око њега се гранају брдски путићи од којих један води за село Ерчеге.

И још понешто

Ако се у Ивањици затекнете током лета, гледајте да то буде крајем августа, јер се тада одржава чувена „Нушићијада“.

УШУШКАН ПОДНО КРАШКИХ БРДА

Да ли знате да је кнез Милош 1832. године поклонио звоно за звонару овдашњој цркви?

Оно је за време Првог светског рата закопано преко пута нове цркве - да га Аустријанци не би претопили за муницију.

ПОЖЕГА/ црква Светог Ђорђа

Не зна се ко је тачно подигао цркву Светог Ђорђа, али је сигурно да је умео да изабере лепо место за будућу светињу. На само осам километара од Пожеге, у селу Годовик, сместила се црква, и то поред изворишног крашког врела годовичке реке. Ово је шумовито и стеновито подручје брда Дријења у подножју кречњачке планине Благаје. Да вам дах застане и пре него што сазнате где сте тачно дошли.

Доживљај је потпун када сазнате да је манастир, како се верује, подигнут када и чувена Црква Светог Ахилија у Ариљу, у 14. веку. Сматра се да је заправо био метох ариљске светиње.

О раној прошлости цркве мало се зна. Први пут се помиње у 17. веку, а од тада и функционише као црква. Као и многи други српски храмови, рушен је више пута и не зна се како и када је први пут страдао. Извесно је да је обновљен крајем 17. века и да га је освештао тадашњи српски патријарх Арсеније Трећи Чарнојевић.

Рушен и обнављан

Јеромонах Јосиф је по доласку у Годовик 1780. дозидео конак и камени зид око цркве, који данас не постоје. Потом је манастир поново опустошен да би 1808. опет био обновљен, када се дограђује припрата. Убрзо, 1813. године бива изнова руниран. После Другог српског устанка обновљен је на залагање игумана Јосифа Мандопаре.

Педесетих година доживљава још једно рушење због отварања каменолома у близини. Последњи пут се обнавља 1985. године на залагање Завода за заштиту споменика културе.

Од 1997. године поново је у функцији, али као црква.

Мајушна врата

Црква је једнобродна грађевина са кубетом изнад наоса. Прављена је од сиге и камена вулканског порекла сиве боје.

Обратите пажњу на улазна врата, нарочито она на северној страни. Толико су мала (висока су само 120 центиметара), да морате поприлично да се сагнете да бисте ушли.

Иконостас цркве потиче из 1813. године, о чему сведочи запис на престоној икони Исуса Христа. Радио га је Алексије Лазовић из Задра. На њему су приказани свети апостоли Петар и Павле, који у руци држе макету цркве по којој је рађена последња реконструкција.

И још понешто

Оне који воле српску историју обрадоваће податак да се у близини, на само 20 километара од Пожеге, налази село Горња Добриња. Овде је рођен кнез Милош Обреновић, а за собом је оставио Чардак, цркву и школу, који и данас могу да се посете.

ЗАХВАЛНИ КНЕЗ ЛАЗАР

Према казивању чувеног дубровачког хроничара Марва Орбинија, кнез Лазар и жупан Никола састали су се у зиму 1372. на брду у Капицама, како се тада звало село. Требало је овом приликом разрешити међусобни спор.

Међутим, Николини људи су покушали на превару да убију Лазара. Знате ли шта је спасило кнеза? Управо златан крст, који је носио на грудима и који је зауставио мач. Спор, тако, није решен мирним преговорима, али нешто касније јесте – ратом.

ПОЖЕГА / црква у Прилипцу

Црква Рођења Пресвете Богодице саграђена је 1374. године и задужбина је кнеза Лазара Хребелјановића. Налази се на шест километара од Пожеге у селу Прилипац. Село и црква везани су за причу о сукобу великаша Николе Алтомановића, познатог у историји као „насилник“, и кнеза Лазара. На месту где је преговарао са Николом, а након што му је златни крст спасао живот, кнез је саградио цркву у знак захвалности Богу што није погинуо и што је победио у боју.

Црква је подигнута на узвишици изнад поља где се улива река Краварица у Моравицу, усред борове шуме, и окренута је североистоку.

Неједнаки зидови

Црква је средње величине, а пошто је зидана без метра, основа јој је неправилна и зидови неједнаки. Укопана је мало у земљу, те ћете се, да бисте ушли, спустити два степеника. Озидана је од ломљеног камена и сиге.

На фасадама нема нарочите декорације, осим венца, који је изузетно изражен свуда испод стрехе.

Црква је једнобродна са троделним олтаром, који се споља завршава округлом олтарском апсидом. Унутар ње нема живописа. Двадесетак икона на иконостасу настале су у периоду од 1830. до 1840. године.

У порти цркве налази се симпатичан конак, свратиште бројних путника-намерника. Треба напоменути да се овде сваке године на Малу Госпојину 21. септембра одржава и Ликовна колонија Прилипац. Ту су и три изложбена простора, где се чувају дела настала током 26 година, колико ова колонија траје.

И још понешто

С обзиром на то да нисте далеко од Пожеге, одвојите време да посетите овдашњи Музеј железнице и да прошетате чувеним централним тргом у граду, због кога је Милош Обреновић слао државног инжењера у варош.

МАРКАНТНИ ВРХОВИ

Знате ли да је потез око Косјерића у средњем веку био познат као Црна Гора? И то не због становништва, које је касније из села данашње државе Црне Горе долазило да насељава овдашње пределе.

Област је, у ствари, много пре тога добила ово име због маркантних природних особина и тамних врхова, који су одувек бацали сенке преко шумовитих коса и долина – због својих „дрних гора“.

Трагови древних култура, нарочито илирске и римске, видљиви су широм подручја средњовековне ужичке Црне Горе. Многи налази из околине Косјерића данас су смештени у Народном музеју у Ужицу.

Први писани документи у вези са овим подручјем потичу још из доба Немањића. Помиње се жупа Црна Гора, која обухвата ширу околину данашњег Косјерића и чини северно рубно подручје српске државе Рашке. Крајем 13. века краљ Драгутин добија ову област на управу од брата Милутина. За време Стефана Дечанског (1321-1331), подручје око Ужица, па и овај крај, долазе у посед војводе Војина Војиновића, затим његовог сина Војислава, те унука - жупана Николе Алтомановића. То је време успона Србије као модерне европске државе, што се осећа и у овим крајевима. Граде се манастири и утврђења, отварају се рудници, узгајају се бројне ратарске културе и развија се трговина.

Врхунац своје моћи средњовековна српска држава достиже у време цара Душана у првој половини 14. века, што ће се итекако осетити и у жупи Црна Гора.

Села у турским дефтерима

Под турском влашћу ова област налази се у саставу Смедеревског санцака. Драгоцене податке о тадашњим насељима, становништву, привредним и социјалним приликама, дају нам турски извори – дефтери (бележнице) о катастарским пописима. У дефтерима се налази већина села данашње косјерићке општине. У облику, који је актуелан и данас, помињу се: Маковиште, Мионица, Парамун, Сеча Река, Скакавци, Субјел, Бјелоперица, Годечево, Дубница, Радановци, Годљево, Дреновци, Руда Буква. Сва лепа села око Косјерића, која су данас позната по сеоском туризму, имају и богату историју.

Прича о црнокосој девојци

Легенда каже да су једном, када је био велики сабор, а људи поседали после Божије службе да доручкују, налетели Турци. Како су почели да секу народ, који је бежао на све стране, једна од девојака позва другарице да заварају Турке тако што ће трчати у планине. Срби су пресретали групице турских војника, али их је део и даље јурио.

Међутим, главној девојци се дубоко у шуми заплете коса у жбуње, те је Турци за њу повуку и убију. Тако је брдо, које је иначе тамно, добило име Црнокоса. Место где су напали турски војници, названо је Злоступ, где је девојка смислила да завара Турке – Смишљај, а где јој се коса уплела Честобродица.

У освит коначног ослобођења 1815. године, Србија добија нове административне области – нахије. Ова област припала је Ужичкој нахији, а за кнеза је изабран Јован Митровић Демир, “обор кнез Црне Горе и Лужнице”. Кнежина Црна Гора обухвата сва насеља данашње општине Косјерић, већи део насеља модерне општине Пожега и добар део насеља општине Ужице. Касније постаје Срез црногорски са Косјерићем као административним средиштем од 1880. године.

Из тог времена сачуване су приче, које су преточене у легенде, с тим да многе чувају и историјску нит. Ове истините приче објашњавају настанак бројних топонима.

И још понешто

Косјерић је надалеко познат по сеоском туризму, те ћете овде, уз богату историју, уживати и у домаћој храни, брању воћа, прављењу џемова и сока, косидби и мужи.

МИСТИЧНИ ХРАМ СА ШТАМПАРИЈОМ

Чувена Мркшина црква из 16. века можда више не постоји, али и даље могу да јој се нађу знаменити трагови.

Наиме, за један примерак издања „Цветног триода“ штампаног овде, зна се да га је Вук Караџић марта 1858. године, преко професора Бечког универзитета Франца Миклошича, продао Царској библиотеци у Петрограду. Ту се налази и дан-данас.

Турски дефтери, који помињу косјерићка села по именима која и данас носе, временски се поклапају са постојањем знамените Мркшине цркве-манастира, који се налазио у овој области, мада му се не зна тачно место. У овом светилишту је, наиме, почетком 16. века постојала једна од првих штампарија на Балкану.

Највеће заслуге за рад штампарије имао је јеромонах Мардарије, који је овамо дошао из Милешеве. Године 1562. штампа „Четворојеванђеље“, а 1566. „Цветни триод“. Слова је лио сам од „жељеза и мједи“, кажу документа.

Мркшина казна

Поред Мркшиног црквишта постојао је мали извор, бунар. Веровало се да се, после рушења цркве, часна трпеза спустила косо у мали бунар, те се тако преко ње преливала хладна и питка вода.

Легенда каже да су сељаци, пошто су знали за значај овог места, а нису имали цркву у селу, одлучили да трпезу изваде и поставе је на пањ. Ту су почели да се исповедају и причешћују. Међутим, чим су то учинили, усеви су им се осушили и кроз три лета дође им гладна година. Сељаци онда брже-боље врате трпезу у извор, суша престане и врати им се богати род.

Због тога, кажу, Косјерићани поштују ову цркву више него све остале у свом атару, али нису смели да је обнове да их не би сусликала слична – Мркшина казна.

Мештани су одувек говорили да се Мркшина црква налазила између два висока брда: Црног врха и Црне косе. Постоје записи, који потврђују да је од ње остала само „часна трпеза и неколико великих каменова“, а да је све друго „расуто и однето“. Због тога се сматрало да је црква била грађена од дрвета или камена, те да је материјал однесен.

Мркшина црква је срушена у другој половини 16. века, што наговештава да тада већ надлазе тешка времена за Србе. Од старе цркве мало тога је остало. Осим поменуте часне трпезе или Светог престола, који се налази у цркви, сачувана су и два јеванђеља – једно у Универзитетској библиотеци у Београду и друго у уживом Народном музеју.

И још понешто

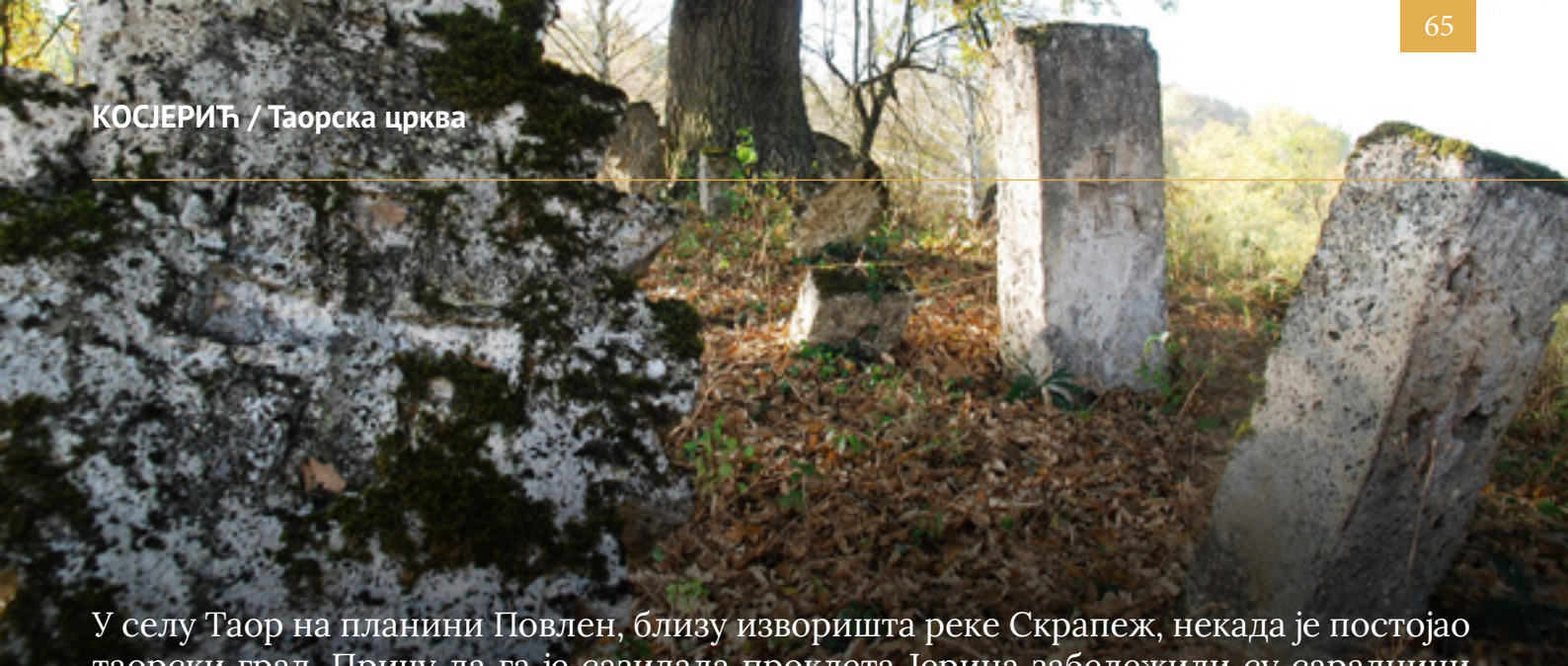
Недалеко од центра Косјерића можете да посетите и село Сеча Река, где се некада налазила црква брвнара из 15. века. На истом месту данас стоји „нова“, изграђена 1812, а у њеном дворишту и неколико занимљивих споменика-крајпуташа.

ПОВРХ ДРЕВНОГ ПУТА

Да ли знате да су у цркви у залеђу малог утврђења из шестог века у Таору, пронађена три гроба на местима где се сахрањују ктитори?

С обзиром на то да нема никаквих навода, археолози су закључили да се вероватно ради о „искреним хришћанима“.

У селу Таор на планини Повлен, близу изворишта реке Скрапеж, некада је постојао таорски град. Причу да га је сазидала проклета Јерина забележили су сарадници чувеног истраживача и географа Јована Цвијића пре више од века.

Ископавања су, међутим, недавно открила да су се на овом месту налазили много старије утврђење и храм, и то чак из шестог века. Малобројни Таорци у шали кажу да су најзад и они добили цркву, јер немају храм из новијег доба.

Камена црква

Мало утврђење налазило се на врху брега одакле се савршено види долина, којом је пролазио древни пут. Црква у залеђу тврђавице је из истог периода и типична је за западну Србију – скромна, камена, без луксузних украса и мобилијара.

Тврђавица у Таору се налази на голој стени, са које је ерозија током дугих векова спрала не само покретне налазе, већ и зидове. Ипак, пронађени су докази да је прва утврда овде подигнута још у праисторији, у гвозденом добу.

Највећи број тврђавица у ваљевским планинама има континуитет од праисторије до српског средњег века. Пратећи њихове остатке, истраживачи су трасирали важну саобраћајницу, која је функционисала од гвозденог доба до 19. века.

Ваља напоменути да до сада нико није сагледао ову путну комуникацију, која је у прошлости имала велики значај, јер се њоме брзо стизало из залеђа Дубровника и Котора, па све до Посавине и Подунавља.

И још понешто

Из Косјерића можете да се прикључите тури „Школе мојих предака“, а онда ћете у Субјелу присуствовати и школском часу, онаквом како је он изгледао још 1932. године.

ЈУСТИНИЈАНОВА УТВРЂЕЊА

Знате ли да су Турци овај део територије у неком моменту историје назвали Хак Србија, што у преводу значи „права Србија“?

Словени су од шестог века почели да упадају на Балканско полуострво јужно од Дунава, а онда се са завидним пленом враћали на леву обалу реке. Византијски историчар Прокопије забележио је да се овај изузетно храбар народ понашао на византијској територији као на својој земљи. Словени нису презали од утврђења цара Јустинијана, којих је било 80 дуж границе и додатних 370 у унутрашњости.

Остаци неких од ових тврђава пронађени су у нововаршком крају. То су Оштрик изнад села Челице, Градина код Јасенова, Градина у Радоињи, те Клак у Рутошима у долини Увца. Ипак, не постоје релевантни подаци о словенском насељавању долине Увца и Лима све до 12. века.

Колевка Рашке

Нововарошки крај се налазио у средишту првих племенских савеза и првобитне српске државе, која се од половине деветог до 12. века развијала уз обале река Рашке, Студенице, Моравице, Увца и Лима. Овај крај је и колевка Рашке, будуће Србије.

У једној повељи крајем 12. века ово подручје се назива Стари Влах, који се од 15. века налази у свим документима. Тада почињу да се помињу жупе Барче и Радохна, које обухватају ширу околину данашње Нове Вароши.

Из веома оскудних историјских података који су сачувани у средњовековним манастирским повељама, може се закључити да је данашњи нововарошки крај био у склопу Рашке, а касније државе Немањића и да је у 12. и 13. веку доживео економски напредак. Жупе (нахије) Барче и Радохна помињу се у старим документима. Предање каже да се Радохна помиње још у време цара Уроша, док се жупа Барче, која је покривала територију јужно од жупе Радохна све до гребена Златара и Бистрице на Лиму, појављује у списима у 15. веку.

И још понешто

Обавезне станице у околини Нове Вароши су свакако језера на реци Увац: Златарско, Увачко или Сјеничко, и Радоињско.

ДВОРСКА КАНЦЕЛАРИЈА

Да ли знате да се златни печат кнеза Стројимира појавио тек 2006. године?

Печат се, наиме, налазио међу 734 предмета окарактерисаних као „античка уметност“ на 150. аукцији немачке фирме „Горни и Мош“. Тадашње државно руководство Србије, односно Министарство за културу, откупило га је за 20.000 евра.

На сталној музејској поставци у Завичајном музеју у Новој Вароши налази се реплика Печата кнеза Стројимира из друге половине деветог века, као јединствен материјални доказ да је на овим просторима било елемената државности и пре 12. века. Овај експонат потврђује да је у Србији у то време постојала дворска канцеларија и да је кнез Стројимир Властимировић печатом затварао државна документа.

Двоструки крст

Печат је направљен од злата. Има купастог облика и на врху алку. Тежак је 15,64 грама, пречника је 1,35 центиметара и висине 1,9. На предњој страни се налази двоструки крст и кружни натпис грчким писмом: „Боже, помози Стројимиру“. Двоструки крст на печату указује да је наручилац сигурно био хришћанин.

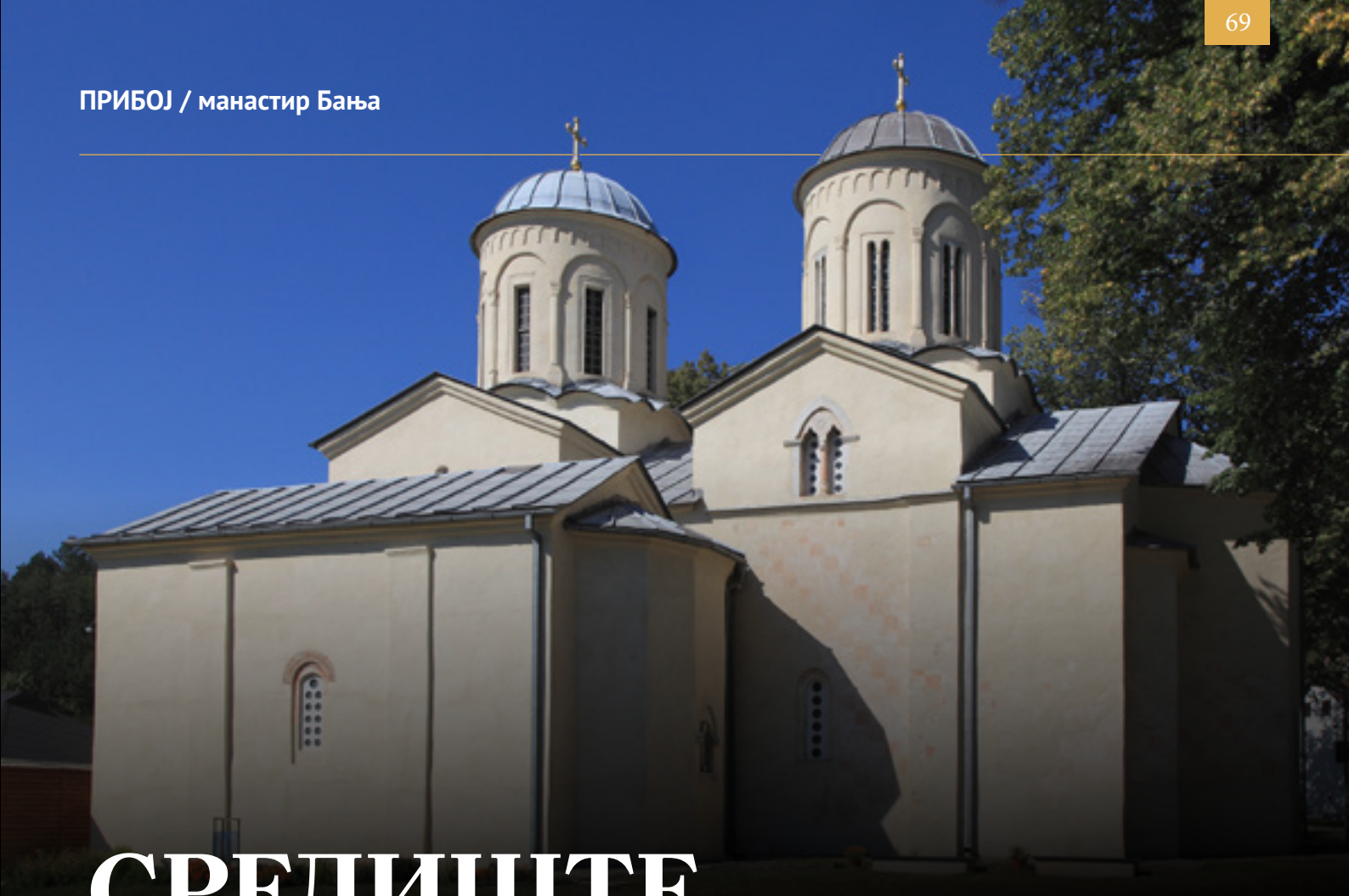
Сматра се да је печат направљен у некој византијској царској златари у Солуну, Атини или Константинопољу.

Кнез Стројимир био је средњи син кнеза Властимира. Након очеве смрти постао је удеоном кнезом Србије. После смрти његовог старијег брата Мутимира, на престо Србије у 10. веку дошао је Стројимиров унук Часлав, највећи владар првобитне Србије.

Оригинал печата се чува у Историјском музеју у Београду.

И још понешто

Ако волите природу, обавезно обиђите неке од видиковаца на Златару – Хоцину стену, Савину столицу, или се опробајте у вожњи зиплајном.

СРЕДИШТЕ ЕПИСКОПИЈЕ

Знате ли да Бању први пут спомиње и у карте уписује Мухамед ал Идриси, картограф и путописац на двору сицилијанског краља, и то 1154. године? Та карта и данас постоји у Националној библиотеци у Паризу.

Сам манастир је први пут поменут у „Студеничком типику“ из 1208. године, документу првог српског архиепископа Саве Немањића. Свети Сава је Бању одредио за средиште Дабарске епархије 1220. године и за епископа поставио свог ученика Христофора Хиландарца.

Манастир Бања налази се три километра од Прибоја, на подручју старе српске средњовековне жупе Дабар. Данас припада Епархији милешевској, а био је центар Дабарске епархије пре него је он пресељен у Милешеву у 14. веку. Сматра се да ктитора треба тражити међу византијском властелом, јер манастир потиче из периода – пре Немањића.

Наиме, после пропасти Самуилове државе почетком 11. века, Византија је балканске области укључила у свој црквени систем, а 1020. године је епископија Рас придодата Охридској архиепископији. Ова област је била изузетно важна и ту су упућивани грчки свештеници. Верује се да је услед јачања богумилске јереси, један од византијских властелина у то време саградио и манастир Бању.

Дабарска епархија

Претеча данашње Дабробосанске митрополије била је Дабарска епархија са седиштем управо у манастиру Бања у средњовековној области званој Дабар. Реч „дабар“ је означавала долину, а овде се односила на читаву област, која је претежно планинска. Она се простирала дуж доњег тока Лима, па све до ушћа у Дрину изнад Вишеграда.

Манастир Бања био је врло цењено светилиште током српског средњег века. Ту су сахрањивани угледни српски властелини. Статус епископског седишта губи када је босански бан Твртко одлучио да Дабарску епископију пресели у манастир Милешеву како би се, после смрти цара Уроша 1371, у окриљу светосавског култа, крунисао венцем краља Србије и Босне. Бања ће, међутим, и надаље остати значајно светилиште.

Свети Сава опоравио ноге

Прича се како је Свети Сава често долазио у Бању и ту лечио оболеле ноге. Кад је током једног путовања, свратио овде, окупао се у лековитој бањској води, застао је на путу за Нову Варош да се одмори и осетио да га ноге мање боле. Како се много обрадовао, ово место се од тада зове Радојиња. Бар тако народ воли да приповеда.

И патријарх Макарије Соколовић, брат великог везира Мехмед-паше Соколовића, био је изузетно привржен Бањи. Не зна се да ли се ту и сам лечио, али је баш у овом манастиру свом синовцу Антонију Соколовићу предао обновљену Пећку патријаршију. Ово се збило на Сабору Светог Николе 1572. године, што је остало забележено на једној од фресака Цркве Светог Николе из 1574.

Макарије Соколовић је, такође, предузео опсежну обнову манастира 1570. године.

Како је Стефан Дечански прогледао

После сукоба са братом од стрица Владиславом због права на управљање жупом Дабар, Стефан Дечански је 1324. године из сукоба изашао као победник. Током овог окршаја манастир Бања је први пут рушен, а Дечански га је одмах обновио. Предање каже да је намерно тражио да се западна купола изгради без прозора, што је била симболика за његово слепило, док је источна имала прозоре, јер је након боравка у Бањи и молитве – прогледао.

Црква Светог Николе Дабарског чува два слоја живописа. Старији одише позновизантијским стилем и може се видети у олтару и наосу. Изузетну вредност има ктиторски портрет Стефана Дечанског и његовог сина Душана на јужном зиду.

Други слој живописа настао је средином 16. века, за време обнове коју је предузео Соколовић. Аутори су вероватно били српски мајстори, а посебно су занимљиви остаци сликаног украса, који указују да је манастир некада имао и раскошно осликану фасаду.

Урош залечио кожу

Предање каже да је краљ Стефан Урош, познатији у народу као „храпави“ због гласа, једном добио кожную болест. У сну му се јавио Свети Никола и рекао да се окупа у бањи у близини Лима. На повратку из Бање ка Новој Вароши приметио је промене на телу, а тако су и околна села добијала имена. Тамо где су му осипи набубрели као орах, село је добило назив Орашац. Где су му красте зарутаиле, никло је име Рутоши. Кад су красте нестале и сви се обрадовали, место прозваше Радојиња.

Моћ и богатство Бање знатно опада током турске окупације, иако је до тада располагала земљом, пашњацима, шумама, стоком и покретним добрима, као и изворима минералне воде. Највеће рушење манастир је доживео за време Велике сеобе крајем 17. века. Претпоставља се да су монаси тада закопали драгоцености из ризнице. Тако је у зони олтара у 20. веку откривена раскошна ризница са 40 предмета најфиније израде, који данас могу да се виде у за то одређеном простору у манастиру.

Ови предмети чине најкомплетнију збирку од свих сачуваних српских средњовековних манастирских ризница. Но, то није све. У комплексу је откривен још један тајни простор. У њему је, поред црквених предмета, пронађена и велика количина новца.

И још понешто

Одавде можете да свратите у Прибој, али и да скокнете до околних села, која и данас носе имена поменута у једном од предања везаних за манастир Бању – Радојињу или Рутоше.

ВЕКОВНИ СПОМЕНИЦИ

Да ли знате да је до сада пронађено више од 70.000 стећака?

Највећи број њих налази се у Херцеговини. У Србији су стећци лоцирани углавном у западном делу земље, односно у нашем златиборском крају.

СТЕЋЦИ

Стећци или мрамори су средњовековни надгробни споменици направљени од једног комада камена, понекад са уклесаним сликовним украсима или натписима. Налазе се највећим делом на просторима данашње Босне и Херцеговине, као и у рубним деловима Србије, Црне Горе и Хрватске, а настајали су од 12. до 16. века. Стећци су уписани на листу светске културне баштине УНЕСКО-а 2016. године као заједничко благо поменуте четири земље.

Лежећи саркофази

Разликују се лежећи и усправни стећци. У западној Србији преовлађују лежећи монолити у облику плоче, сандука или слемењака, односно саркофага. Усправни камени монолити јављају се као усправна плоча, стуб, крстача и нишан. Њих често налазимо у групама – у породичним, племенским, и сеоским или властелинским некрополама, уз цркве или мимо њих.

Више од 5.600 стећака је украшено и то најчешће повијеном лозицом, розетама, крстовима, штитовима и мачевима, луком и стрелом, људским и животињским фигурама, сценама лова на јелене, сценама турнира, геометријским орнаментима и слично. Од укупно 363 стећка са натписима, њих више од 350 краси ћирилично писмо. Многи су, нажалост, кроз векове коришћени као грађевински материјал, па им се губи траг.

Бројне некрополе

На простору Националног парка Тара налазе се две некрополе истог имена Мраморје – у Перућцу и Растишту, на Златибору су најлепши и највећи стећци у селима Семегњевоу, Шљивовици и Кривој Ријеци, док на 16 километара од Пријепоља у селу Хртима лежи и такозвано Грчко гробље.

Мраморје или Багруша у Перућцу је средњовековна некропола. Убраја се међу највеће и најочуваније у Подрињу. Од некада уочених 200 стећака, сачувано је 88. Различитих су димензија и у целини фино обрађени, а на само једном се назире већи рељефни цветелики орнамент. У два гроба откривени су сребрни новчићи из 15. века. Мраморје у Растишту, међутим, чине две некрополе из 14. и 15. века. Поједини примерци са овог локалитета имају изванредно обрађене и углачане површине, са оштро профилисаним ивицама.

Разнобојни кречњак

У центру златиборског села Семегњева, на локалитету “грчко гробље” налазе се два споменика, од којих је посебно интересантан вертикални тесаник, на којем се распознају симболи карактеристични за средњовековно споменичко камење – крст, полумесец и мач. У Шљивовици је локалитет познат под именом “римско гробље”, али је испитивањима утврђено да се ради о средњовековном. Значајно је поменути и гробље у Кривој Реци, на локалитету Котрен, у којем је пронађен и један римски споменик у облику лава. Почетком 20. века ту се налазило око 200 надгробних плоча великих размера, постављених у водораван положај. Прављене су од разнобојног кречњака, каквог нема у ближој околини, што указује да су донете са стране.

Рељефне аркаде

На потесу Губице у селу Хрти код Пријепоља, као редак пример средњовековног гробља чија су надгробна обележја у великом броју украшена различитим уклесаним и рељефним мотивима, налази се Грчко гробље. Оно укупно има 37 споменика, од којих је 18 украшено.

На бочним странама већих сандука у Хртим налазе се рељефно изведене аркаде, које ове споменике приближују украшеним сандуцима у Црној Гори и Херцеговини. Аркаде имају облик плитке нише и при врху су обликоване полукружно или као преломљен лук са међупросторима између стубова. Други облик украшавања су рељефно уклесани орнаментални мотиви попут таласастих линија, кругова мањих и већих димензија, цик-цак линија, жљеба, крстова, јелена.

И још понешто

Кад већ истражујете западну Србију посетите Мокру Гору: свратите до Дрвенграда и провозајте се Шарганском осмицом, најатрактивнијом туристичком – музејском железницом у Европи.

